

Gränshandel, alkoholkonsumtion och alkoholpolitik - Sverige inför EU-anpassningen

Anna Friberg

Björn Lindgren

Petter Lundborg

Den 1 juli 2000 höjdes införselkvoterna för alkohol och med stor sannolikhet kommer Sverige att ha anpassat sig helt till EUs införselregler för alkohol år 2004. I denna artikel redovisas beräkningar av effekterna av en EU-anpassning av införselkvoterna och lägre priser på alkohol. Med de nya införselreglerna påverkas fördelningen av hur mycket alkoholhaltiga drycker som köps i Sverige och hur mycket som egenimporteras från något gränsland med lägre priser. Den stigande gränshandeln drabbar därvid Systembolagets försäljning och statskassan. Staten kan försöka reducera förlusterna genom att sänka alkoholskatterna, vilket minskar lönsamheten av gränshandel för invånarna i Sverige, men man kan inte den vägen helt återställa de tidigare skatteintäkterna. Samtidigt resulterar de lägre priserna i att den totala alkoholkonsumtionen ökar.

Anna Friberg har varit amanuens i hälsoekonomi vid Lunds universitet men arbetar för närvarande för hälso- och sjukvårdsorganisationen inom Region Skåne. Björn Lindgren är professor i hälsoekonomi vid Lunds universitet och föreståndare för LUCHE (Lunds universitets centrum för hälsoekonomi). Petter Lundborg är doktorand i hälsoekonomi vid Lunds universitet.

Alltsedan Sverige blev medlem i EU 1995 har Sverige haft ett undantag från EUs införselregler för alkohol. Undantaget innebär att en person avgiftsfritt får föra in 1 liter sprit (alternativt 3 liter starkvin), 5 liter vin och 15 liter starköl per utlandsresa. För vin och starköl var detta en kraftig höjning i förhållande till tidigare gällande regler. [SOU 1998:49]. Med stor sannolikhet kommer Sverige att ha anpassat sig helt till EUs införselregler för alkohol år 2004. Det står klart efter vårens förhandlingar mellan den svenska regeringen och EU. Ett första steg togs den 1 juli i år; det är sedan dess tillåtet att för eget bruk föra in 1 liter sprit, 3 liter starkvin, 20 liter vin och 24 liter starköl per

utlandsresa. Fram till år 2004 sker en gradvis ökning till 10 liter sprit, 20 liter starkvin, 90 liter vin och 110 liter starköl per utlandsresa.

Med de nya införselreglerna påverkas fördelningen av hur mycket alkoholhaltiga drycker som köps i Sverige och hur mycket som egenimporteras från något gränsland med lägre priser. Den stigande gränshandeln drabbar därvid Systembolagets försäljning och statskassan. Staten kan försöka reducera förlusterna genom att sänka alkoholskatterna, vilket minskar lönsamheten av gränshandel för invånarna i Sverige. Samtidigt resulterar de lägre priserna i att den totala alkoholkonsumtionen ökar. Konsekvenserna av utökade

införselregler och lägre alkoholpriser har vi nyligen utrett på uppdrag av Folkhälsoinstitutet, se Lundborg, Holmström och Lindgren [2000], där metod, data och beräkningar presenteras ingående. I den här artikeln sammanfattar vi resultaten. En sammanfattning finns också i Lindgren, Lundborg & Holmström (2000).

Först presenteras kortfattat tillvägagångssättet när det gäller våra analyser. Därefter presenteras resultaten för tre olika alternativ. I samtliga alternativ gäller de nya införselreglerna år 2004, och jämförelser görs med förhållandena år 1997. Först undersöks (det något orealistiska alternativet) att det inte sker några förändringar i de svenska alkoholpriserna. I det andra alternativet sänks priserna genom skattesänkningar till nuvarande dansk nivå. I det tredje alternativet elimineras halva skillnaden mellan svensk och dansk prisnivå. Avslutningsvis sammanfattas och diskuteras resultaten.

Registrerade inköp

De förväntade effekterna av prissänkningarna har beräknats med ledning av våra analyser av hur svenskarna har reagerat tidigare. Eftersom det kan ske större eller mindre förändringar både i sortiment, dryckesvanor och andra förhållanden som påverkar hur starkt människor reagerar på prisförändringar, är det viktigt att man använder sig av så aktuella och trovärdiga data som möjligt.

För starköl och sprit gjordes prediktioner på grundval av data från 1978-1997 och för vin på data för perioden 1983-1997 (Alkoholinspektionen [1999]). Den kortare tidsperioden för vin beror på att de estimeringar vi gjorde för längre tidsperioder uppvisade bristande parameterstabilitet. Den skattade priskänsligheten för vin, sprit och

starköl anges i form av egenpriselasticiteter. En egenpriselasticitet anger hur en procentuell förändring i priset på en vara påverkar konsumtionen procentuellt av samma vara. För starköl skattades egenpriselasticiteten till $-0,25$, vilket innebär att en sänkning av priset med en procent leder till en ökning av konsumtionen med $0,25$ procent. Motsvarande värden för vin och sprit var $-0,47$ och $-0,96$.

Privat import

Våra analyser av den del av inköpen som ligger utanför den ordinarie försäljningsstatistiken, dvs privatimport och svartsprit, bygger på data från KALK-rapporten (KALK [manuskript]). KALK ("Kalibreringsundersökningen av alkoholkonsumtionen") bygger på omfattande intervjuer med ett riksrepresentativt urval och kartlägger den totala konsumtionen av starksprit, vin, stark- och mellanöl samt folköl. I rapporten finns även uppgifter om hur konsumtionen fördelar sig regionalt.

För att göra beräkningar av effekterna på gränshandeln följer vi Christiansen [1994]. I denna modell kan priset i utlandet påverka totalkonsumtionen av alkohol genom den inkomstförstärkning som privatimport kan ge upphov till. Det skall dock till ganska kraftiga vinster från gränshandel för att totalkonsumtionen skall påverkas; ökad inkomst leder även till ökad konsumtion av en mängd andra varor och tjänster. Enligt våra beräkningar är de vinster som kan göras genom gränshandel/privatimport med de nya reglerna för små för att ge något märkbart utslag på de totala inköpen av alkohol.

Ett realistiskt antagande är därför att den ökande gränshandeln inte leder till någon nämnvärd ökning av totalkonsumtionen utan

---

Ett realistiskt antagande är att den ökande gränshandeln inte leder till någon nämnvärd ökning av totalkonsumtionen utan snarare leder till att inköp i Sverige ersätts av inköp utomlands

---

---

snarare leder till att inköp i Sverige ersätts av inköp utomlands. I litteraturen brukar detta antagande kallas för substitutionshypotesen. Med utgångspunkt från substitutionshypotesen har vi gjort enkla empiriska modeller för att beräkna inom vilka geografiska områden som gränshandel kan löna sig för svenska.

Svartsprit

Den illegala marknaden består främst av handel med starksprit. För att analysera effekterna av de nya införselreglerna följer vi Smith [1976]. Illegal och legal starksprit ses här som alternativa inköpsformer för individen och betraktas som (ofullständiga) substitut. Hur pass goda substitut de är för den enskilde individen beror delvis på skillnader i upplevd kvalitet och smak, delvis på de kostnader som individen uppfattar är förknippade med inköp av svartsprit. Det fulla priset består dels av priset på själva varan, dels av olika former av transaktionskostnader.

I KALK-rapporten visas att de individer som konsumerar svartsprit skiljer sig mycket åt från de individer som egenimporterar starksprit (KALK [manuskript]). Svartspritkonsumtionen är koncentrerad till storkonsumenter. För denna grupp är utlandsresor ett dyrt och tidskrävande alternativ för att tillgodose alkoholkonsumtionen, varför den illegala marknaden är ett mer attraktivt alternativ. Vi har därför antagit att ökad egenimport av

starksprit inte leder till minskad konsumtion av svartsprit. När det gäller förhållandet mellan priset på legal starksprit i Sverige och inköp av svartsprit är det dock rimligt att, likt Smith [1976], betrakta starksprit och svartsprit som (ofullständiga) substitut. Vi har använt värden för korspriselasticiteten (0,25-0,5) när det gäller förhållandet mellan priset på legal starksprit i Sverige och inköp av svartsprit, vilket till exempel innebär att en pris-sänkning på legal starksprit med en procent leder till en minskning av svartspritsinköpen med 0,25-0,5 procent.

Oförändrade priser

Låt oss först se på vad som skulle kunna hända när de nya införselreglerna börjar tillämpas i Sverige år 2004, förutsatt att de svenska alkoholpriserna förblir oförändrade.

De nya införselreglerna medger att avsevärt större mängder alkoholhaltiga drycker får införas vid en och samma utlandsresa. Lönsamheten för privatimport avgörs dock inte direkt av detta utan beror bl a på skillnaderna i pris mellan Danmark och Sverige – sedan man räknat om priserna efter gällande växelkurs. I beräkningarna använder vi oss av beräknade skillnader i genomsnittspriser på olika alkoholhaltiga drycker. Det finns undersökningar som visar att de danska priserna i genomsnitt är 15 procent lägre för spritdrycker, 25 procent lägre för vin och 50 procent lägre för starköl (Trolldal [1998]).

Redan idag förekommer gränshandel vid dessa prisskillnader, kanske framför allt i Helsingborgs-regionen. Enligt KALK-rapport-

---

Ökad egenimport av starksprit leder inte till minskad konsumtion av svartsprit

---

---

ten uppgick privatimporten av starköl 1997, omräknat till 100% alkohol, till 0,37 liter per capita över 15 år (KALK[manuskript]). Vilken vinst kan den enskilde individen göra vid utökade kvoter? För en passagerare som kommer till fots kostar överfarten Helsingborg-Helsingör tur och retur idag som billigast 30 kronor och hyra av ölkärra lika mycket. För att ta med sig hela den idag lagliga ransonen på 15 liter krävs två backar. Under dessa omständigheter kan individen sägas tjäna in 165 kronor på ölinköpet i Danmark. Räknar man däremot in tidskostnaderna, kan individens förtjänst bli betydligt mindre.

När prissättningen för överfarter över Öresundsbron nu är klar står det klart att de långsiktiga ekonomiska incitamenten för gränshandel med alkohol inte påverkas nämnvärt. En överfart med tåg eller buss kostar mer än redan existerande båtalternativ. Överfart med bil kostar lika mycket som överfarten med bil med Helsingborgsfärjorna. En viss vinst i tids- och transportkostnad kan dock göras vid överfart över Öresundsbron, speciellt för invånare i Malmös närområde. Av större betydelse torde dock den allmänna utvecklingen av persontrafiken över Öresund vara. I Öresundskonsortiets prognoser räknar man med att det dagliga antalet resande från Skåne till Danmark ökar med 11 procent från år 2000 till år 2005 (Öresundsbro Konsortiet, 2000). Ökningen av antalet resor med syfte att göra inköp beräknas till 14 procent. Prognoserna är givetvis behäftade med osäkerhet och beroende på valutakursers och skatters utveckling.

Med de nya införselreglerna får samme passagerare ta in 110 liter starköl, eller ca 11 backar, per resa. En passagerare till fots kan dock svårigen ta mer än tre backar per resa. Den extra förtjänsten per resa blir därför en-

---

Vi räknar med att en tillämpning av de nya införselreglerna i första hand medför att gränshandeln ökar på den inhemska försäljningens bekostnad

---

---

dast 136 kronor. Tar man bilen över ensam och tar in åtta backar (eller 75 liter) som är väl maximalt vad man kan få plats med i en inte alltför liten personbil, kan man med samma förutsättningar maximalt tjäna 340 kronor per resa.

Det är alltså inga stora belopp det rör sig om, och de blir allt mindre ju längre från Danmark individen har sin bostad. Om individen tar hem hela den idag tillåtna ransonen av starköl om 15 liter per resa, blir gränshandel lönande för individen upp till 14 mil från Helsingborg. Med EU-regler kan individen ta hem hela sin årskonsumtion på en enda resa. Svenskarnas genomsnittliga årskonsumtion av starköl är idag ca 34 liter. Att ta in 34 liter på en enda resa lönar sig upp till 32 mil från Helsingborg.

Med stöd av substitutionshypotesen och de empiriska erfarenheterna räknar vi med att en tillämpning av de nya införselreglerna i första hand medför att gränshandeln ökar på den inhemska försäljningens bekostnad (*Tabell 1*). Räknat på hela Sverige beräknas den direkta privatimporten av *starköl* öka med 50 procent, medan den registrerade försäljningen av starköl minskar med ungefär 12 procent. För *vin* beräknas privatimporten öka med nästan 90 procent. Den registrerade konsumtionen minskar därmed med 15 procent. För *stark-sprit* beräknas privatimporten öka med inte mindre än 145 procent. De registrerade inköpen av starksprit beräknas minska med hela 85 procent. Konsumtionen av svartsprit be-

Tabell 1 Effekter på alkoholinköp och punktskatteintäkter vid övergång till EUs införselregler år 2004. Oförändrade priser i Sverige. Antal liter per invånare över 15 år resp miljarder kronor, 1997 och 2004.

Varuslag	År 1997				År 2004				
	Regist- rerade inköp (liter)	Privat import (liter)	Svartsprit och hemtill- verkat (liter)	Total konsum- tion (liter)	Föränd- ring i registre- rade inköp (liter)	Föränd- ring i privat import (liter)	Föränd- ring i svart- sprit och hemtill- verkat	Föränd- ring i total kon- sumtion (liter)	Föränd- ring i punkt- skatte- intäkter (miljrd kr)
Starköl	26,7	6,6		33,3	-3,3	3,3		0	-0.2
Vin	17,7	3,1	1,8	22,6	-2,7	2,7	0	0	-0.5
Sprit	3,4	2,0	1,4	6,7	-2,9	2,9	0	0	-4.0

Tabell 2 Effekter på alkoholinköp och punktskatteintäkter vid övergång till EUs införselregler år 2004. Svenska priser sänks till nuvarande dansk nivå. Antal liter per invånare över 15 år resp miljarder kronor, 1997 och 2004.

Varuslag	År 1997				År 2004				
	Regist- rerade inköp (liter)	Privat import (liter)	Svartsprit och hemtill- verkat (liter)	Total kon- sumtion (liter)	Föränd- ring i registe- rerade inköp (liter)	Föränd- ring i privat import (liter)	Föränd- ring i svart- sprit och hemtill- verkat	Föränd- ring i total kon- sumtion (liter)	Föränd- ring i punkt- skatte- intäkter (miljrd kr)
Starköl	26,7	6,6		33,3	10,4	-6,6		3,8	-3.0
Vin	17,7	3,1	1,8	22,6	2,8	-0,6	0	2,2	-2.0
Sprit	3,4	2,0	1,4	6,7	-0,8	1,4	-0,1	0,6	-1.8

räknas däremot bli oförändrad. Alla förändringar anges i förhållande till konsumtionen år 1997.

Enligt vår undersökning kan statskassan få räkna med ett bortfall på över 5 miljarder kronor, både punktskatter och moms inräknat, varav inte mindre än 4 miljarder avser den minskade starkspritkonsumtionen (Tabell 1). Momsintäkterna beräknas totalt minska med ca 500 miljoner kronor.

Dansk prisnivå

De svenska priserna skulle behöva sänkas med ungefär 15 procent på starksprit, 25 procent på vin och 50 procent på starköl för att bli i paritet med nuvarande danska priser. I det här exemplet väntas gränshandeln med starköl upphöra helt (Tabell 2). Prissänkningen i Sverige leder däremot till att den totala konsumtionen av starköl ökar med 11 procent – varav allt köps i svenska butiker

För alla drycker tillsammans är det fråga om en ökning på ungefär 10 procent.

eller konsumeras på svenska restauranger och barer. För *vin* beräknas privatimporten att minska något. Prissänkningen leder samtidigt till att den totala konsumtionen av vin ökar med 10 procent. Endast för *starksprit* beräknas privatimporten bli mer lönsam än tidigare; gränshandeln skulle öka med 79 procent. Gränshandeln med vin och sprit sker nu framförallt via Tyskland. Enligt våra beräkningar minskar svartspriten inte med mer än 7 procent. Allt sammantaget beräknas prissänkningen föra med sig att totalkonsumtionen av starksprit ökar med ungefär 8 procent – starkspritkonsumtionen i svenska butiker och på svenska restauranger och barer förväntas däremot minska med 24 procent.

I det här exemplet ökar totalkonsumtionen av alla alkoholhaltiga drycker. För alla drycker tillsammans är det fråga om en ökning på ungefär 10 procent. Totalt skulle skattebortfallet bli ca 6,8 miljarder kronor, alltså mer

än om staten lät samtliga alkoholskatter förbli vad de var före anpassningen till EUs införselregler. Det största skattebortfallet, 3 miljarder kronor, kommer från starkölsförsäljningen, medan skattebortfallet för sprit är mindre än fallet med inga prissänkningar. Minskningen i totala momsintäkter är i detta fallet endast 18 miljoner.

Halva prisskillnaden elimineras

Om halva prisskillnaden elimineras, sänks de svenska priserna med 7,5 procent på starksprit, 12,5 procent på vin och 25 procent på starköl. I det här exemplet väntas gränshandeln med *starköl* minska med 50 procent (Tabell 3). Prissänkningen i Sverige leder däremot till att den totala konsumtionen av starköl ökar med 6 procent. För *vin* beräknas privatimporten öka med ca 40 procent. Prissänkningen leder samtidigt till att den totala konsumtionen av vin ökar med 5 procent. För *starksprit* beräknas gränshandeln öka med 100 procent. Prissänkningen bedöms inte vara tillräckligt stor för att märkbart många konsumenter skall gå över från svartsprit till leg-

Tabell 3. Effekter på alkoholinköp och punktskatteintäkter vid övergång till EUs införselregler år 2004. Svenska priser sänks med hälften av nuvarande skillnad mellan svensk och dansk prisnivå. Antal liter per invånare över 15 år resp miljarder kronor, 1997 och 2004.

År 1997					År 2004				
Varuslag	Registrerade inköp (liter)	Privat import (liter)	Svartsprit och hemtillverkat (liter)	Total konsumtion (liter)	Förändring i registrerade inköp (liter)	Förändring i privat import (liter)	Förändring i svartsprit och hemtillverkat (liter)	Förändring i total konsumtion (liter)	Förändring i punktskatteintäkter (miljard kr)
Starköl	26,7	6,6		33,3	5,2	-3,3		1,9	-1,1
Vin	17,7	3,1	1,8	22,6	-0,1	1,2	0	1,1	-1,1
Sprit	3,4	2,0	1,4	6,7	-1,6	1,9	0	0,3	-2,4

alt inhandlad sprit. Allt sammantaget beräknas prissänkningen föra med sig att totalkonsumtionen ökar med ungefär 5 procent. Den registrerade starkspritförsäljningen i svenska butiker och på svenska restauranger och barer förväntas däremot minska med 50 procent.

Med en konsekvent tillämpning av en halvering av prisskillnaderna mellan Danmark och Sverige skulle de totala skatteintäkterna i det här exemplet minska med 4,6 miljarder, dvs ett mindre skattebortfall än i båda de ovan redovisade alternativen. Samtidigt skall man komma ihåg att den totala alkoholkonsumtionen förväntas öka med ca 5 procent, dvs mer än i det första alternativet men mindre än i det andra. Det största skattebortfallet, 2,4 miljarder kronor, kommer från spritförsäljningen. Momsintäkterna ökar i det här fallet med 180 miljoner kronor.

En ny alkoholpolitik

Att den svenska staten i en situation med utökade införselregler skulle kunna bibehålla oförändrade priser (och skatter) är svårt att tro. Redan har Systembolagets VD argumenterat för sänkta skatter och priser för att kunna bemöta konkurrensen från utlandet (Dagens Nyheter [2000]). På längre sikt, med en fortsatt europeisk integration, är det troligt att alkoholskatterna kommer att konvergera mellan intilliggande länder med skillnader i beskattning på alkohol. Länder med låga alkoholskatter kommer att vara drivande i processen. En sänkning av de danska alkoholskatterna för att hejda gränshandeln till Tyskland kommer rimligtvis att ha en dominoeffekt i hela Norden. Större prisskillnader mellan Danmark och Sverige skulle följas av krav på lägre svenska alkoholskatter för att motverka en ökad gränshandel med Danmark. Samma utveckling kan förväntas även i Norge, där

---

Är det rimligt att en invånares geografiska hemvist i långt större utsträckning än nu kommer att avgöra invånarens tillgång till billig alkohol?

---

gränshandeln med Sverige redan idag är omfattande.

Processen kan i stort sett bara motverkas genom att EU höjer miniminivåerna för alkoholskatter.

Självklart kommer även rättviseargumentet att återopas i den allmänna debatten: är det rimligt att en invånares geografiska hemvist i långt större utsträckning än nu kommer att avgöra invånarens tillgång till billig alkohol? Det förefaller således politiskt omöjligt att inte sänka alkoholskatterna då införselreglerna EU-anpassas. I det politiskt mest relevanta alternativet, dvs med en sänkning med ungefär halva skillnaden mellan svenska och danska priser, kommer den totala konsumtionen av alkohol att öka med ca 5 procent och statens skatteintäkter att minska med ca 4,6 miljarder kronor enligt våra beräkningar. En ökning av alkoholkonsumtionen med 5 procent skulle leda till att ytterligare 150-200 människor skulle dö av alkoholens skadeverkningar (Norström [1995] och Lundborg [2000]).

Åtminstone sedan 1977 har den sk totalkonsumtionsmodellen varit en av hörnstenarna i den svenska alkoholpolitiken. Huvudtesen i denna modell är att ju högre den totala alkoholkonsumtionen är, desto fler högkonsumenter finns det och desto fler dör i alkoholrelaterade sjukdomar. Alkoholskatterna och begränsningar i tillgänglighet har varit två av medlen för att hålla tillbaka den totala konsumtionen av alkohol i Sverige.

Totalkonsumtionsmodellens giltighet för dagens svenska samhälle har ifrågasatts både vad gäller tesen om sambandet mellan totalkonsumtion och andelen högkonsumenter och avseende var det förebyggande arbetet skall sättas in för att minska alkoholskadorna (Prop. 1998/99:134, s 33). Det blir då intressant att analysera hur drickandet sker - mycket på en gång eller utspritt över en längre tid (se exempelvis Berggren & Sutton [1999] för en ekonomisk analys). Det blir också intressant att fokusera särskilt utsatta grupper, exempelvis ungdomar, och speciella risksituationer, exempelvis bilkörning och båtfärder.

Anpassningen till EU har tvingat fram en omvärdering av den svenska alkoholpolitiken. De nya införselreglerna har på ett mycket påtagligt sätt förändrat förutsättningarna. Nya metoder för prevention och behandling måste prövas. Alla har olika effekter på målet att reducera alkoholens skadeverkningar. Alla kräver olika resursinsatser. Antalet ekonomiska utvärderingar av existerande strategier för prevention och behandling är förvånansvärt litet, och ingen vet med vilken effektivitet eller ineffektivitet som de miljarder som de svenska skattebetalarna anförtror kommuner och landsting för dessa ändamål används (Nicklasson [1999]). För att få en effektiv alkoholpolitik i framtiden, dvs en alkoholpolitik som inte drar mer resurser än vad man får ut av den i form av reducerade skadeverkningar, krävs professionellt genomförda hälsoekonomiska utvärderingar. En sådan politik kräver också att man allsidigt beaktar olika vetenskapers fynd vad gäller individens eget hälsorelaterade beteende. Inte minst där kan den framtida alkoholpolitiken lära av den hälsoekonomiska forskningen.

EU har inom andra områden börjat ta initiativ med syfte att förbättra förutsättningarna

för folkhälsoarbetet i Europa. Det finns därför ingenting som på sikt talar mot en kraftfull höjning av EUs miniminivåer för alkoholskatter (som idag finns för att motverka skadlig konkurrens från "alkoholskatteparadis"). En sådan utveckling kan Sverige emellertid inte driva igenom ensam.

REFERENSER

Alkoholpropositionen 1998/99:134, *Vissa alkoholfrågor, m. m.*

Berggren, F. & Sutton, M. [1999], "Are Frequency and Intensity of Participation Decision-Bearing Aspects of Consumption? An Analysis of Drinking Behaviour", *Applied Economics*, årg 31, s 865-874.

Christiansen, V. [1994], "Cross-border Shopping and the Optimum Commodity Tax in a

Competitive and a Monopoly Market", *The Scandinavian Journal of Economics*, årg 96, s 329-341.

KALK, [manuskript], *Sveriges totala alkoholkonsumtion*, i Kühlhorn, E, Ramstedt, M, Hibell, B, Larsson, S & Zetterberg, H L, (red).

Lundborg, P, Holmström, A & Lindgren, B, [2000], *EU-anpassning av alkoholpolitiken - effekter av utökade införselregler och lägre alkoholpriser*, Studier i hälsoekonomi 32, Lunds universitets centrum för hälsoekonomi, Samhällsmedicinska institutionen, Institutet för ekonomisk forskning, Lunds universitet, Lund.

Lundborg, P. [2000], "Alkoholen och folkhälsan - ekonomiska skattningar och prognoser", magisteruppsats i nationalekonomi, Lunds universitet.

Nicklasson, L. [1999], "Economic evaluation of Alcohol and Drug Abuse Treatment - A Critical Review", i *The Use and Misuse of Alcohol and Drugs. Three Essays in Health Economics*, Licenciatavhandling, Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet.

Smith, R. [1976], "The Legal and Illegal Markets for Taxed Goods: Pure Theory and an Application to State Government Taxation of Distilled Spirits", *The Journal of Law and Economics*, s 393-429.

Trolldal, B. [1998], "EU-medlemskapet och gränshandeln med alkohol i södra Sverige", *Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift*, årg 15, s 61-74.

Fullständig referenslista kan fås av författaren.